
УДК 351: 338.22

НЕОДИРИЖИЗМ ЯК ІНТЕГРАЛЬНО-ВІДРОДЖУВАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ-ВЛАДИ В АНТИКРИЗОВОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРЬСЬКОМУ РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ДІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗАКОНІВ

ЗАДОРЖНА Ольга Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародної економіки та світового господарства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

---

*Дух господарства є знову ж таки не фікція,
не образ, але історична реальність.
С. М. Булгаков*

*Неодирижизм («дирижизм») являє собою форму,
спосіб управлінського впливу влади на владу:
специфіка цієї форми в тому, що через неї влада діє
як цілісна, інтегруюча і навіть – як творча сила.
М. Б. Шулевський*

Глобальна криза стала реальністю, яка охопила практично усі країни, уряди яких практично ведуть майже безрезультатний пошук шляхів та механізмів подолання кризової дійсності, а розмови про майбутній посткризовий розвиток видаються майже нездійсненими мріями. Проте імператив виживання людства повинен стати доленосною засадою людської життєдіяльності вже зараз, бо стрімко зростають перспективи небуття для людини, якщо не буде вжито радикальних змін у світобаченні, на основі яких повинні формуватися нові господарські механізми продуктивного щодо людського розвитку національного і світового господарства. Глобальна криза початку нового століття не просто підтвердила те теоретичне положення, що «все людство хворе. Насамперед необхідно вернути людині духовність. Заради цієї мети пора, давно пора щоб то не було і як найшвидше мобілізувати усі сили Духу»¹, але й практично висвітила понадактуальну необхідність реалізації духовно-моральнісних цінностей та мотивів людяності в управлінських рішеннях і господарських реформах.

Зараз уже й сама природнича наука, яка понад чотири століття тому визначила своїм об'єктом наукового пошуку матерію, її фізичні та хімічні властивості, механізми існування природи, їх використання задля підкорення природи, почала розуміти, що без опанування внутрішнім духовним світом людини як головного, базисного суб'єкта перетворення цілісного світу чи реальності, будуть лише наростати ризики, загрози і небезпеки, катастрофічні наслідки для людського суспільства і самої людини. Звичайно, в таких інволюційних умовах необхідні радикальні перетворення у методах господарського управління, в цілях, способах та інструментах державної соціально-економічної політики. Серед них, на наш погляд, насамперед доцільно досліджувати і практично використовувати *неодирижизм як антикризову соціально-продуктивну інтегральну функцію держави* щодо

© Задоржна О. Г., 2015

¹ Бренанос Жорж. Свобода... для чого? – СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2014. – С. 131.

господарських реформ задля забезпечення добробуту населення та підвищення якості його життя в умовах глобальної кризи і наростання конкурентно-роздільної невизначеності.

При цьому головна специфіка функції неодирижизму держави визначається не суто економічними устремліннями щодо ринкового реформування у форматі неокласичного, неоліберального сценарію, а знаходиться на більш глибокому рівні рефлексії щодо самопізнання людини як суб'єкта цілісного господарювання, перетворення суб'єктом самого себе у свій власний об'єкт. Тобто мова йде перш за все про той рівень світопізнання, який сягає онтологічних засад реальності та співвідноситься з *гено-мемо-уним големом*, що задає і запліднює розгортання єдино-розділеної духовно-біо-соціальної природи людини як цілісної особистості. При такому підході, на розширення і поглиблення якого спрямовані наукові дослідження початку XXI століття, *суто економічна наука* мало що дає у продуктивному плані реалізації імперативу виживання людини/людства, подолання полісистемної глобальної кризи сьогодення. Тому у весь зріст постає наукова проблема пізнання змісту і умов дії *законів соціокультурної динаміки*, які витікають із специфіки духовно-ідеального світу, а діють через об'єктивацію їх проявів у феноменальному світі життєдіяльності людини-особистості. Криза фінансово-економічної обслуговуючої сфери має свої причини і витоки у глибокому духовно-моральнісному світі, на що неокласична економічна наука не лише не звертає уваги, але й продовжує ігнорувати той факт, що людина як суб'єкт господарювання є духовною істотою, а сенс її життєдіяльності зумовлюється дією соціокультурних законів.

Про деякі історичні витоки необхідності неодирижизму

Ми не будемо занурюватися у глибоке історичне минуле людства та його тисячорічну історично-філософську спадщину, а звернемо увагу на теорії сучасного мейнстріму, основні постулати якого склалися і насаджувалися у суспільну свідомість два останні століття. У цьому світлі необхідно перш за все повернутися до засад *класичної ліберальної теорії*, де висхідним витком мислення щодо розуміння процесу еволюції та історії розвитку людства є не конкуренція, що має жорсткий протилюдний характер, а *співпраця* між людьми, *об'єднання зусиль* заради опанування силами природи. Людвіг фон Мізес у своєму фундаментальному трактаті «Людська діяльність» наголошував на тому, що сама діяльність людини у своєму генезису та функціонуванні представляє *співробітництво*². Тому саме в такому благосному для людини руслі слід вести антикризовий економічно-організаційний і управлінський пошук. Коли розглядають механізм конкуренції як головний двигун розвитку економіки, конкуренції, яка використовується *поза моральнісним полем* нарощування виробництва речей і накопичення *капіталу*, тобто головним гаслом і орієнтацією є гонитва за прибутком, то намагаються не помічати ті негативні соціальні наслідки, які зумовили усі кризи в історії людства, а особливо нинішню глобальну кризу. Конкуренція – у найбільш широкому розумінні – це змагальність, яка за своєю суттю є нейтральним явищем. Проте учасники процесу конкуренції, змагальності можуть керуватися *різними* мотивами і *цінностями*, які можуть як сприяти людиномірному розвитку, так і викликати інволюційні процеси деградації та розлюднення суспільства.

Тому найважливішим методологічним постулатом-засадою дослідження явищ і процесів соціоекономічного, господарського життя є виокремлення загального формату чи *системи координат наукового пошуку*, яка насамперед встановлює *критерій* пізнання щодо визначення *вищої ціннісної мети людської діяльності*.

Економічна наука, що аналізує функціонування *економічної підсистеми* суспільного розвитку, традиційно виходить з тези про максимізацію результатів діяльності на засадах мінімізації затрат чи ресурсів, а тому вбачає головну мету і критерій економічної діяльності

² Мізес Людвіг фон. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории. – М.: ОАО» НПО «Экономика», 2000. – С. 88.

у *прибутку*. Це фіксується практично у майже всіх національних законодавчих системах, що мають пункт про те, що прибуток є *кінцевою метою* діяльності фірми (корпорації). Якщо під фірмою вбачати певну організацію діяльності людей, то за співробітниками фірми закріплюється соціальний статус *засобу* вироблення прибутку.

Неоліберальна, неокласична економічна наука сповіщає і намагається обґрунтувати, що зараз формується нова економіка, так звана *економіка знань*, де головним ресурсом розвитку стає *інтелект* людини, що створює знання та інформацію. Проте у сутнісному плані практично нічого не змінюється крім *нових назв-категорій*, що покликані *маскувати* глибинну суть економіки. Мова все більше йде про «новітні» форми *капіталу*: людського, інтелектуального, соціального, культурного, символічного, навіть духовного. Оскільки живим потенціальним носієм усіх цих форм капіталу є людина, то у форматі капіталу *людина* завжди залишається *засобом* його нарощення, тобто засобом вироблення прибутку.

Дійсність останніх двох століть економічних і техніко-технологічних перетворень свідчить про те, що, з одного боку, людиною створено *штучний світ*, потенціал якого зараз достатній для розв'язання найгостріших матеріальних проблем щодо забезпечення гідного рівня життя всього населення планети; з іншого боку, загострилася, починаючи з 60-х років минулого сторіччя, *проблема виживання людства*, насамперед тому, що соціальний механізм перерозподілу створеного матеріального багатства не заснований на принципі соціальної справедливості. Проте якщо глибше аналізувати наявний механізм перерозподілу створеного, то слід розуміти, що принцип соціальної справедливості був і до сих пір залишається потенційним побажанням у світі капіталу, коли через експлуатацію та конкуренцію значна частина планетарних ресурсів і створеного прибутку присвоюється незначною кількістю жителів планети, яка отримала назву золотого мільярду. Якщо ж дивитися, як говорив К. Прутков, «у корінь», то ні економічного, ні соціального аналізу зовсім не досить, щоб все ж таки відкрити такі корені. Розгляд проблеми повинен поглиблюватися і мова повинна йти про *глибинний духовно-ціннісний рівень*, коли не конкретні цілі, а саме *цінності* та внутрішні *мотиви* визначають цілі і сам характер чи тип людської діяльності. А це уже рівень *Культури*, яка «видає» та закріплює сенси життєдіяльності, фіксує її архетипи, встановлює людині зразки відтворення людського роду і задає порядковий-життєстверджуючі творчі господарські практики.

Якщо у цьому сенсі розглядати економічні реформи, то з впевненістю можна говорити, що *розум* людини у все більшій мірі перетворювався у *інструмент* емпіричних зрушень. Такі зрушення циклічно переважно у форматі *інверсії* не сприяли пошуку глибинної і цілісної методологічної позиції щодо саме *людяного* світопізнання, де *соціокультурні засади* повинні визначати вектор і змістовно формувати образ господарського розвитку у точках *поліфуркації*. Розвиток і панування *інструментального розуму* привели до того, що «теоретичний розум навіть не наблизився до розуміння тієї складної соціокультурної реальності, вона засвоювалася через утилітаризм. Аналіз цього складного процесу потребує особливої методології, відмінної від методів традиційної історичної науки, необхідно спрямувати головну увагу дослідника на рушійні сили соціальних змін, соціокультурної динаміки. Їх слід шукати в постійно виникаючих соціокультурних протиріччях, тобто в протиріччях між масовими цінностями і наявними відносинами, у здатності людини їх долати, слідувати соціокультурному закону. В центрі уваги, послідовно, постає людина як суб'єкт, її напрацьована культурна здатність долати ці протиріччя у своїй рефлексивній відтворювальній діяльності, долати свою історичну обмеженість, підвищувати рівень і масштаби творчого потенціалу»³. При цьому повинна йти мова не лише про методи історичної науки, але й про *кардинальну зміну методології економічної науки*, яка повинна

³ Ахиезер А.С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Том 1. От прошлого к будущему. 2-е изд. перераб. и доп. – Новосибирск: «Сибирский хронограф», 1997. – С. 780-781.

статі *господарствознавством*, коли під господарством розуміється уся цілісна сфера життєдіяльності особистості.

Соціокультурні протиріччя породжують *розкол* насамперед самої культури, який проходить у кожній клітинці культури, що посилює її дезорганізацію, а це у свою чергу *дезорганізовує відтворювальну діяльність*, сприяє зростанню *соціальної ентропії*. Все це виливається у соціокультурну патологію, яка потребує діагнозу і лікування, що викликає потребу зосередження уваги на розколі як передумові дезорганізації культури на мікро- та макрорівнях.

Історія свідчить, що такий розкол циклічно повторюється і його зміст визначається у кінцевому рахунку тим, що періодично виникає ситуація, коли «нові цінності не повели за собою більшість народу, а, навпаки, стали імпульсом для посилення впливу протилежних цінностей. Склалося зачароване коло. Виникла негативна ситуація: позитивні цінності влади розглядалися народом як негативні, і, навпаки, позитивні цінності народу розглядалися владою як негативні. Розкіл між народом і владою набув логічно завершену форму».⁴

Соціальні зміни відбуваються не за тими законами, ніж біологічні. Культура не залишається незмінною, а у механізмі змін закладена *рефлексія*, тобто здатність кожної особистості, всього народу виробляти культуру, свою діяльність, суперечність між ними предметом своєї діяльності. «Це відкриває шлях творчому процесу самозміни народу: культурного, соціального, політичного та ін. Тому, спір про долю суспільства і народу як про щось задане зовні повинен переміщуватися в сферу здатності самозміни, зростання відповідальності за свою долю в постійно змінному світі, у все більш складних умовах».⁵ Тому пошук *свого шляху* національного розвитку через рефлексію зводиться до не лише до психологічної інверсійної перестройки на більш звичний низький рівень претензій в багатьох сферах життя, а до постійного виявлення *міри* пошуку відповідності потреб реальним можливостям країни і народу, реальної динаміки взаємопроникнення здібностей і можливостей, пошуку розвитку людських здібностей.

Така міра не може формуватися лише у економічній підсистемі суспільства. Більше того, перехід до *фінансоміки*, де фінансово-інтелектуальна влада стає новою панівною силою і намагається стати всезагальною і абсолютною на планеті, диктувати свої умови для розвитку НБІК-технологій, що у технократичному світогляді відкриває двері для перетворення людини в *гуманоїдного робота*⁶, задає *викривлений* формат світобачення. Міра пошуку продуктивної національної господарської стратегії відродження і розвитку не може реалізовуватися поза вивченням *соціокультурної динаміки*, у якій ядром є духовно-моральнісні архетипи і цінності, мотиви виживання людини/людства. У цьому плані ми повинні не просто говорити про необхідність переходу до неодирижизму через визнання і створення реальних умов для реалізації визначальних сучасних трендів рятівних господарських перетворень: свободи-відповідальності, соціального партнерства і ціннісної конкурентоспроможності⁷, але й розуміти, що саме дія соціокультурних законів життєдіяльності задає «коридор» продуктивних для людини-особистості господарських перетворень. Тому їх дослідження стає нині надзвичайно актуальним завданням господарствознавчої науки, яка повинна розробляти практичні рекомендації щодо створення умов для їх ефективної дії в період відродження національного господарства.

⁴ Там само. – С. 782.

⁵ Там само.

⁶ Див.: Кизим М.О., Матюшенко І.Ю. Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в економіках країн світу та України: монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – С. 12.

⁷ Див.: Задорожний Г.В., Олефир В.Н. Свобода-ответственность, социальное партнерство и ценностная конкурентоспособность как трендовые маркеры современного государственного хозяйственного возрождения Украины // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: зб. наук. пр. / [голова редкол. А. М. Колот]. 2014. № 2(8). – С. 281-287.

**Закони соціокультурного господарського розвитку як глибинні
визначники гармонійного господарського простору реалізації
інтеграційної функції неодирижизму держави**

*Дотримання єдності соціальних відносин і культури –
життєво важливий імператив, що являє собою
закон відтворювальної діяльності.*

О. С. Ахієзер

Історія людства показує, що у процесі його відтворення діють деякі закони, що, з одного боку, виражають його *єдність* як особливого роду Homo sapiens; з іншого – задають простір та можливості його *розвитку*. В науковій традиції людство розглядається як великий соціум, а тому вважається, що саме соціальні відносини в певній мірі тотожні самому його життю (на цьому стоять теорії суспільного розвитку, починаючи щонайменше з XVII століття). Особливо у цьому плані постарався марксизм, який відстоював положення, що суттю людини є вся сукупність суспільних, соціальних відносин. Разом з тим вважається майже незаперечною теза про те, що розвиток соціальних відносин формує культуру, яка є запліднювачем історичного типу соціальних відносин. Тому ці два фундаментальні моменти історії людства можна розглядати як дві сторони «однієї медалі», які взаємодіють, відсвічуючись одна в іншій. Тому у цьому сенсі є усі підстави говорити про *загальний соціокультурний закон*, який окреслює коридор історичного розвитку людства на різних рівнях людської життєдіяльності.

«Соціокультурний закон – взаємопроникнення культури і соціальних відносин в процесі відтворення діяльності суб'єкта. Будь-який соціальний суб'єкт може існувати, відтворювати себе, лише постійно здійснюючи свою інтеграція, запобігаючи розпаду, конфлікт частин, що загрожують цілому через знаходження міри цієї інтеграції, підтримуючи в цих рамках єдність, консенсус, розраховуючи відповідною культурною програмою, не допускаючи зростання соціокультурного протиріччя між культурою і відносинами людей до рівня, який загрожує зниженням ефективності відтворювальної діяльності, та запобігаючи дезорганізації, розпаду суб'єкта, катастрофі»⁸. Соціокультурний закон діє на *всіх етапах* суспільного цілого – від особистості з її системою відносин, особистісною культурою до Великого суспільства, а *витоки закону* знаходяться на *ранніх етапах* розвитку людства, коли «коріння життя» знаходилося в *органічній єдності*, тотожності «дуальної організації і близького міфу». Така «дуальність організації висхідно визначала увесь порядок та устрій життя», що створювало основу «подальшого розширення і ускладненню основоположного міфу»⁹, розвитку соціальних відносин до самого сучасного суспільства. Такій органічній єдності протистоїть соціокультурна ентропія і постійно виникаючі інновації, що породжує можливість зростання протиріччя між ними, яке *дезорганізує відтворювальний процес*. Проте, як показав О. С. Ахієзер, «дотримання єдності соціальних відносин і культури – життєво важливий імператив, що являє собою закон відтворювальної діяльності»¹⁰.

Оскільки в основі соціокультурного закону лежить фундаментальна обставина: культура і соціальні відносини розвиваються за *різними законами*, то можна говорити, що цей найбільш загальний закон історичного розвитку людства реалізується через більш

⁸ Ахієзер А. С. Россия: Критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Том II. Теория и методология. Словарь. 2-е изд., перер. и доп. – Новороссийск: «Сибирский хронограф», 1998. – С. 483.

⁹ Золотарев А. М. Родовой строй и первобытная мифология. – М., 1964. – С. 297, 289, 291.

¹⁰ Ахієзер А. С. Россия: Критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Том II. Теория и методология. Словарь. 2-е изд., перер. и доп. – Новороссийск: «Сибирский хронограф», 1998. – С. 483.

конкретні закони життєдіяльності людського суспільства. До них відносяться насамперед *три закони*, за якими розвивається розвиток соціально-економічної системи: закон духовно-моральної детермінації; закон соціокультурної (цивілізаційної) ідентичності суспільного, у т. ч. економічного розвитку; закон соціокультурного маятника.

При цьому, як довела В. В. Компанієць, «перший закон відображає визначальний вплив духовно-моральних чинників на весь суспільний розвиток, у т. ч. розвиток економіки. Другий закон відображає вплив типу релігії (вірування) і, відповідно, типу культури на особливості, стан і розвиток соціальної системи, в т. ч. її економічної складової. Наслідком першого закону є необхідність випередження духовно-морального розвитку суспільства порівняно з його матеріальним розвитком. Наслідком другого – необхідність відповідності управління всіма складовими СЕС принципам, нормам тієї культури, в якій вона сформувалася»¹¹. Національно-культурні, ментальні цінності, мотиви і установки, інститути, як духовні національні феномени, що несуть в собі смисли і коди соціокультурної ідентичності, є засадничими передумовами при розробці національної соціально-економічної стратегії та політики, визначати «коридор» використання науки, техніки, технологій для вдосконалення не просто даної цивілізації, але насамперед для збереження і розвитку країни та народу, який її населяє. Якщо ж цього не відбувається, то люди через недостатню рефлексію штучно створюють своєю діяльністю такі умови, коли цей закон перестає діяти, призводить до розколу, посилення соціальної ентропії, соціокультурної катастрофи.

Третій, в певному сенсі, інтегральний закон – закон соціокультурного маятника фіксує, що в історичному національному господарському розвитку реалізується своєрідна *циклічність* між станом духовно-культурної, якісної складової та економіко-кількісним зростанням/падінням: економіка розвивається, коли у суспільстві панують його національно-культурні, духовно-ментальні цінності, проте економічний розвиток затухає чи навіть зупиняється, якщо в державі та суспільстві насаджуються не корінні, тобто чужі цінності. «Маятникові характеристики виявляються в природі криз історичного розвитку, під якими згідно етимології грецької версії слова розуміється вихід, поворотна точка, зміна вектору розвитку», коли відбуваються певні інновації, що «об'єктивно викликають дію сил традиційного відторгнення. Вони задають зворотний хід маятникового механізму. Кризи в цьому сенсі є максимальними точками розмаху маятника. Після досягнення точки кризової амплітуди настає зміна вектору руху (розвитку) усієї системи на протилежний»¹².

Згідно закону соціокультурного маятника «економічно успішними слід визнати країни, які в найбільшому ступені реалізують власні цілі і програмні установки. При такій постановці питання економічна успішність є за великим рахунком одним із проявів національної ідентичності»¹³. Сама ж національна ідентичність проявляється в так званій «ціннісній цілі», коли контекстним полем стратегічного цілепокладання є цінності. Закон соціокультурного маятника діяв протягом *усієї історії* розвитку людства, проте він отримав аргументоване теоретичне обґрунтування, коли від розгляду *цілей* господарського розвитку перейшли до більш *глибинного рівня* світорозуміння та наукового аналізу, на якому саме *цінності* визнаються головними *духовними засадами* цілісної життєдіяльності людини, запліднюють конкретні цілі господарських перетворень. «Аналіз історії економічних вчень дозволяє стверджувати, що феномен ціннісного цілепокладання не виносився до теперішнього часу у якості платформи управлінської стратегізації», і лише введення В.І. Якуніним до наукового обігу поняття управлінського «ціннісного резонансу»¹⁴ дало змогу

¹¹ Компанієць В. В. Управління розвитком соціально-економічних систем у духовно-моральному вимірі (на прикладі залізничного транспорту). Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. доктора екон. наук. – Харків, 2012. – С. 9.

¹² Государственная экономическая политика и Экономическая доктрина России. К умной и нравственной экономике. В 5 т. Т. I. – М.: Научный эксперт, 2008. – С. 451.

¹³ Там само. – С. 533.

¹⁴ Там само. – С. 87.

виявити і охарактеризувати закон соціокультурного маятника. При цьому слід вказати, що цей закон «знімає» в собі закон духовно-моральної детермінації і закон соціокультурної (цивілізаційної) ідентичності суспільного розвитку, у яких можна вбачати закономірно-необхідні умови і рамкові «настанови» продуктивного господарського розвитку. Якщо ж ці закони перестають діяти через людське незнання чи свідому відмову від створення умов для їх дії, то розкол суспільства та наростання соціокультурної деградації ставлять питання щодо можливості існування певного суспільства.

Загальний соціокультурний закон примушує людину шукати і встановлювати сенс життєдіяльності на різних етапах історичного розвитку. При цьому «отриманий сенс повинен бути достатньо глибинним, тобто повинен відповідати загальному рівні розвитку культури, знань; а у підсумку – завданням відтворення суспільства, слідуванню соціокультурному закону»¹⁵. Закон соціокультурного маятника розкривається через розуміння комфортного і дискомфортного стану. Якщо комфортний стан характеризується як самозадоволеність психологічним і культурним самопочуттям існуючими відносинами, образом життя, пов'язаним з привичними ритмами навколишнього світу, то дискомфортний стан сприймається як протиприродний, що викликає огиду, жах, хаос, які руйнують життя. Воно «може виникати в результаті вторгнення в країну яких-небудь далеких культурних цінностей, нових незрозумілих форм життя... здатне привести людину у стан крайнього збудження, агресивності, спрямованої проти дратівливих явищ», викликати шок, розгубленість, втрату здатності своєчасно приймати ефективні рішення¹⁶. Тому у історичному плані закон соціокультурного маятника відображає намагання суб'єкта створювати комфортний стан через подолання дискомфортного.

Якщо ж наука відкрила соціокультурні закони, то суспільство для свого відтворення має свідомо створювати умови для їх дії, щоб мати майбутнє. Ігнорування дії розглянутих законів спотворює життєпідтримуючий світогляд, бо щонайменше спрямоване на довічне закріплення людини в статусі засобу виробництва прибутку і капіталу та викликає кризово-катастрофічні наслідки, а найбільше призводить до розпаду країни та її господарської системи. Якщо ж для дії цих законів створюються умови, то відновлюється духовна складова-засада суспільного розвитку, а господарство реалізовує глибинні онтологічні цінності людського розвитку.

Звичайно, що вузьке розуміння предмета економічної науки несе в собі досить значну, можна сказати, глибинну шкоду розвитку людського суспільства як цілісності. Це пов'язано насамперед з тим, що *економіка* розглядається як певна *самодостатня* сфера життєдіяльності, пануюча над усіма іншими сферами суспільства. Ігнорується факт, що економіка існує як *одна із* сфер цілісного суспільства і має *обслуговуючий* характер. Проте слід вказати на правоту Ф. Фукуями та інших дослідників, які виходять з того, що не можна зупинятися лише на економічному, а необхідно заглиблюватися у соціокультурну реальність, у духовний світ, щоб бачити *цілісність* господарства. Тому закони соціокультурного розвитку є *системотворчими*: саме вони якісно визначають простір економічного і його закони.

Поки що в силу односторонності економічної науки соціокультурні закони відторгаються якими-небудь схематично-поверхневими поглядів, які протистоять розумінню *цілісності реальності*, схоластично заперечують необхідність *міждисциплінарності* наукового пізнання світу, відхрещуються від усього того, що є проявами *духовно-ідеальної* «сторони» життєдіяльності цілісної людини. Це лише *поглиблює незнання*, а тим самим лише *шкодить* не лише науці, але й поглибленню загального пізнання світу та й тим економічним реформам, які у кінцевому рахунку ведуть до наростання хаосу, деградації, розлюднення.

¹⁵ Ахиезер А.С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России). Том 1. От прошлого к будущему. 2-е изд. перераб. и доп. – Новосибирск: «Сибирский хронограф», 1997. – С. 64.

¹⁶ Там само. – С. 66, 65.

Суто економічний орієнтир – *гроші та матеріальний комфорт* для них є *єдиною найвищою метою* життя, заради якої вони навіть не жаліють дітей, *спотворюючи* все те *благосне*, що ще залишається позитивним в сучасному процесі інволюційного розвитку.

Останні досягнення господарськознавчої науки доводять, що інтегральна функція неодирижизму держави має не просто базуватися на знанні законів соціокультурного розвитку, але й виходити з такого знання, яке стає *ціннісним дороговказом* та задає найбільш глибинні засади національної стратегії господарського благосного відродження і розвитку.

Про методологічні засади формування національної антикризової стратегії відродження України

Зараз Україна перебуває в надто скрутному соціально-економічному стані. Криза суспільної системи, яка особливо поглиблюється в останні кілька років, потребує розробки наукової антикризової стратегії національного відродження. Офіційні документи щодо стратегії відродження, з одного боку, не відображають цілісну реальність національної системи господарювання; з іншого боку, практично не реалізуються у зв'язку з швидкоплинною зміною урядів, які неспроможні вести послідовну комплексну політику продуктивних соціально-економічних перетворень.

Одним із головних недоліків майже ручного управління господарського функціонування виявилось те, що вчені та політики поки не усвідомили суть сучасної глобальної та національної кризи. Вона традиційно сприймається як фінансово-економічна та соціальна. Проте видатні мислителі сучасності досить однозначно довели, що її основною причиною є *духовний занепад* людства, *деградація цілісної людської свідомості* на основі розвитку однобічного інтелекту, *втрата моральнісних цінностей* та *відповідальності* людини за створення протилюдного штучного *технічного* світу, *наростання недовіри до інституцій*, які неспроможні кваліфіковано забезпечити пошук шляхів та механізмів подолання сучасної глобальної кризи.

В таких умовах первинним завданням виживання людини і людства стає необхідність *кардинальної зміни світобачення*, яке б виходило з *цінностей* життя, миру, достоїнства людини та гармонізації відносин між людьми і між людиною та Природою. Тобто сьогодні йде мова про те, що цільова, насамперед суто економічна – *прибуткова*, спрямованість людської діяльності є головною рушійною силою розширення загальної кризивості, коли *кількісні* показники росту явно *затмарюють* потреби *якісного* оновлення життєдіяльності людства. Якщо говорити науковою мовою, то ця кардинальна зміна світогляду полягає в переході від цільової до *ціннісної раціональності*, коли саме глибинні духовно-моральнісні цінності повинні задавати вектор антикризового мислення, формат усіх управлінських рішень і поле практичних дій по реформуванню національної та глобальної системи господарювання. По суті мова йде про те, щоб сучасна людина залишалася у своїй життєдіяльності *саме людиною*, а не перетворювалася в звіролюдину чи постлюдину, яка не має і навіть не намагається самореалізовуватися в *ціннісному полі людяності*. Єдина трипостасна – *духовно-біо-соціальна* природа людини про-являється *цілісно* лише тоді, коли духовна іпостась є тим запліднюючим глибинним големом, який висхідно задає якості, здібності та внутрішні мотиви саме людини, що повинні розгортатися в процесі цілісної господарської життєдіяльності кожного.

Виходячи з такого розуміння внутрішньої природи людини, визначаються основні вектори-поля господарської життєдіяльності: *духовно-моральнісний* та *етико-моральний*; *біо-генетично-оздоровчий*; *соціо-партнерсько-коеволуційний*. Звичайно, що ці вектори-поля постійно взаємодіють в цілісній системі господарювання, але для теоретичного аналізу такої цілісності доцільно використовувати *метод тріадного розгортання синкретичності*. Він дозволяє відображати не лише сходження дослідження за рівнями: *синкретичне* начало (ідеально-онтологічна матриця життя) – *особистість* (мікрокосм) – *соціум-універсум* (макрокосм), але й виявляти зворотний вплив таких рівнів. З іншого боку, цей метод

спрямований *проти схематично-наївної діалектики*, згідно якої жива цілісність розривається на дві сторони-протилежності, завдяки чому умиртвляється реальність, ігнорується її синкретичність, а про гармонію цілісності взагалі назавжди можна забути.

При цьому кожний з названих векторів-полів можна у відносному плані звести до тих концентрованих наукових понять, що характеризують їх якість та суть глибинних характеристик взаємопов'язаних явищ-процесів цілісної життєдіяльності людини. Це поняття *унів* (істинно людське і людяне), *генів* (біологічне) та *мемів* (власне культурне). Суто науковий підхід на основі розрізнення та розуміння взаємопереходів унів, генів та мемів дозволяє говорити, що вони фіксують не лише різні рівні світосприйняття, але й дозволяють бачити певний «лінійний порядок» їх нарощення та реалізації потенціалу. При цьому специфіка такого нарощення відображається в тому, що при «лінійному» баченні мемів знімають в собі гени, а уні знімають в собі мемів і немов би знаменують собою вищу цілісність, яка є реалізацією первинної синкретичності, що «пройшла» процес своєї реалізації.

При цьому надзвичайно важливо виділяти три методологічні моменти. По-перше, розгортання та реалізація потенціалу генів, мемів та унів проходить перш за все через особистість, через її цілісну життєдіяльність. Тому саме *особистість* є базовим суб'єктом господарювання. По-друге, господарство насамперед є полем *суб'єкт-суб'єктної* взаємодії, коли саме особистості є первинними суб'єктами, а не вторинні колективні об'єднання та інституції. По-третє, господарства як суб'єкт-суб'єктна взаємодія постає перш за все як *культура*, що запліднюється і формується *мотивами людяності*, які реалізуються через Добро, Красу та Істину.

Ці три моменти говорять про те, що на глибинному рівні життєдіяльність людини-особистості визначається ціннісною раціональністю, яка має задавати сенс життя та визначати способи і межі його цілісної реалізації. Протилюдяні дії сприяють не просто розлюдненню, але й підривають природно-культурні засади життя. Тому головним методологічним постулатом при розробці національної антикризової стратегії відродження є *висхідна ціннісно-раціональна* орієнтація при плануванні та реалізації господарських продуктивних перетворень щодо створення умов для самопізнання і самореалізації людини-особистості.

Сама стратегія завдяки розумінню трипостасної природи людини і використанню методу *тріадного розгортання синкретичності* повинна включати *три проблемно-цільові блоки*: духовно-моральнісний та етико-моральний; біо-генетично-оздоровчий та соціо-партнерсько-коєволюційний. Перший блок повинен задавати сутнісні рамки відродження людяності майбутніх національно-господарських перетворень, виходячи з наявності глибинних духовно-моральнісних причин сучасної глобальної полікризи. Кожна людина повинна усвідомлювати, що подолання кризи та перехід до посткризового розвитку не може бути здійснено без зміни особистих мотивів своєї діяльності, яка зараз в основному спрямована на досягненні миттєвого успіху та можливого збагачення поза моральними нормами. Неоліберальна свобода, що обертається всездозволеністю та безвідповідальністю, не може бути гарантом продуктивних змін життя. Лише через розгортання глибинного особистісного архетипу свободи-відповідальності можна домогтися істинно господарських людяних трансформацій дійсності.

Другий – біо-генетично-оздоровчий блок національної стратегії стосується актуальних проблем широкого поля фізичного здоров'я населення країни. Це поле повинно включати від екологічно-сприятливих умов проживання людини і природно-спокійного перебігу вагітності до космо-планетарного порядку коєволюції людини і Природи. Цей блок повинен в основному спрямовуватися на формування і забезпечення демографічно обумовлених потреби існування людини, сім'ї, особистого розвитку, що сприяють насамперед реалізації фізичного виживання людини та людства у глобальному світі. При цьому слід наголосити, що заходи з забезпечення завдань другого блоку в основному пов'язані з науково-технократичною діяльністю, з інноваційними технологіями природозберігаючого характеру.

Третій блок стратегії – соціо-партнерсько-кoeволюційний покликаний створювати організаційно-управлінські та законодавчі передумови розгортання продуктивної взаємодії усіх суб'єктів національного відродження і розвитку шляхом добровільного об'єднання існуючих різноманітних ресурсів і свідомої відповідальної участі у задоволенні актуальних приватно-суспільних інтересів. У методологічному плані тут повинен панувати підхід, що саме співпраця, партнерство, взаємодопомога та інтелектуально-знансьве збагачення історично є головним способом розвитку людства. Протилюдяна жорстка конкуренція, хоча й сприяє в певній мірі вирішенню кількісних проблем зростання, обертається бідами та нещастями для більшості людей, а тому по суті викривляє людяність процесу суспільного відтворення. Реалізація людяності через широкий розвиток відносин соціального партнерства говорить про те, що саме партнерства є головним господарським механізмом відродження і розвитку української нації, забезпечення зростання добробуту всього населення країни. Третій блок стратегії має об'єктом перш за все соціальну «матерію», що формує і реалізовує проблеми взаємодії між суб'єктами процесу національного розвитку.

Другий і третій основні блоки антикризової національної стратегії відродження повинні мати набір з кількох проблемно-цільових національних програм, що змогли б реально орієнтувати на забезпечення якісних змін у відповідних сферах діяльності, виходячи з загальних ціннісних засад, що визначені у першому блоці стратегії.

Більш ніж двадцять років існування незалежної України характеризувалися в основному деградаційними соціально-економічними процесами, які віддзеркалювали глобальну кризову ситуацію. Очевидне намагання сліпого копіювання зарубіжних зразків та неоліберальних інститутів не може в принципі привести до комплексного національного розвитку, але ще й сприяло нарощенню ризиків, небезпек, зривів та руйнуванню цілих сфер суспільного відтворення. Головний урок, який повинен винести з такого наявного стану вчені та політики, полягає у тому, що для відродження країни і створення умов для зростання добробуту українського народу потрібна *своя* національна антикризова стратегія. В нинішньому жорстко конкурентному глобальному світі у кожного суб'єкта глобальної економіки є свій інтерес і якщо якась країна цього не розуміє, то опиняється об'єктом зовнішнього впливу. Це обертається для неї занепадом. Порятунком є справа того, хто попадає в біду. Лише через об'єднання власних зусиль і через творчо-відповідальну реалізацію свого національного потенціалу можливе соціально-економічне відродження. При цьому не лише доцільно, але й необхідно розуміти, що держава-влада як головний суб'єкт трансформаційних перетворень може продуктивно реалізовувати своє покликання розробки та реалізації Великого загального національного проекту через всебічне розгортання своєї недирижистської ролі, об'єднуючи усіх суб'єктів господарювання задля зростання народного добробуту і створення реальних умов для самореалізації особистостей. У цьому плані слід усвідомити необхідність кардинальної зміни світорозуміння на засадах і принципах новітньої людиномірної науки, яка спрямовується на вивчення внутрішнього духовного світу людини та обґрунтування нової парадигми духовно-ноосферно-сталого розвитку. Саме у цій площині має концентруватися увага наукової вітчизняної спільноти заради виживання українців у глобальному кризовому світі.

Розкрито значення інтегральної функції недирижизму держави у глобальному кризовому світі. Показано, що в основі недирижизму повинно лежати усвідомлення дії законів соціокультурного розвитку. Виділено і охарактеризовано три проблемно-цільові блоки господарювання: духовно-моральнісний та етико-моральний; біо-генетично-оздоровчий та соціо-партнерсько-кoeволюційний, через взаємодію яких можливо будувати стратегію духовно-ноосферно-сталого розвитку задля відродження українського суспільства з метою підвищення добробуту народу.

Ключові слова: недирижизм, закони соціокультурного розвитку, людиномірна наука, ціннісне цілепокладання, духовно-ноосферно-сталий розвиток.

Раскрыто значение интегральной функции неодирижизма государства в глобальном кризисном мире. Показано, что в основании неодирижизма должно лежать осознание действия законов социокультурного развития. Выделено и охарактеризовано три проблемно-целевые блоки хозяйствования: духовно-нравственный и этико-моральный; био-генетически-оздоровительный и социо-партнерско-коэволюционный, посредством взаимодействия которых возможно создавать и реализовать стратегию духовно-ноосферно-устойчивого развития для возрождения украинского общества с целью повышения благосостояния народа.

Ключевые слова: неодирижизм, законы социокультурного развития, человекомерная наука, ценностное целеполагание, духовно-ноосферно-устойчивое развитие.

Meaning of the integral function of neodirizhizm of state in the global crisis world is disclosed. It is shown that the basis of neodirizhizm must lie understanding of the laws of socio-cultural development. Isolated and characterized three problem-target block of activity: spiritual, moral and ethical-moral; bio-genetic-health and socio-partner-coevolutionary through interaction of it that is possible to create and implement a strategy of spiritual and noosferno-sustainable development for the revival of Ukrainian society in order to improve people's welfare.

Keywords: neodirizhizm laws of socio-cultural development, human-size science, value goal setting, spiritual-noospher-sustainable development.

Надійшла до редколегії 05.02.2015 р.